БЕЛАРУСЬ У ГАДЫ ПЕРШАЙ СУСВЕТНАЙ ВАЙНЫ Ў АДЛЮСТРАВАННІ АЙЧЫННАЙ ГІСТАРЫЯГРАФІІ

А.М. Каспяровіч

Пачатак гістарыяграфічным даследаванням падзей Першай сусветнай вайны на тэрыторыі Беларусі быў пакладзены ўжо ў 1920-я гг. У гэты час выходзілі ў асноўным прадмовы, рэцэнзіі, каментарыі да розных дакументальных і манагра-

фічных выданняў. Большасць выданняў насіла публіцыстычны характар. Побач дакументальнымі артыкуламі былі зроблены спробы аналізу аператыўнага вопыт баявых дзеянняў, развіцця народнай гаспадаркі ў экстрэмальных умовах.

Ужо ў час Першай сусветнай вайны пачалося фарміраванне бальшавіцка гістарыяграфіі. Леніным і яго адзінадумцамі былі вызначаны прынцыпы класава падыходу да гісторыі імперыялістычнай вайны, што знайшло сваё адлюстраванн ў публікацыях пачатку 20-х гг. XX ст.

У першае дзесяцігоддзе савецкай улады былі створаны першыя абагульняю чыя працы па гісторыі Расійскай імперыі ў гады Першай сусветнай вайны. Сярод і неабходна адзначыць даследаванні М.М. Пакроўскага, М.П. Паўловіча, Я.В. Тар ле. Менавіта ў іх былі закладзены асновы ваеннай гісторыі 1914–1918 гг. [7; 8; 9] Найбольш поўна і паслядоўна асаблівасці пабудовы рускіх войск, падрыхтава насць іх да вайны была паказана рускім-савецкім гісторыкам А.М. Зайанчкоўскім у кнізе «Мировая война 1914–1918 гг.» Асаблівая ўвага аўтарам была звернута на аналіз буйных аперацый на рускім тэатры баявых дзеянняў [10].

Значны ўклад у даследаванні Першай сусветнай вайны быў унесены гісторыкамі, якія знаходзіліся ў эміграцыі. Для даных даследаванняў характэрна давол высокая ступень непрадузятасці і значныя дасягненні ў распрацоўцы пытанняў ваеннай гісторыі. Да іх у першую чаргу неабходна аднесці творы Ю.Н. Данілава, Н.Н. Галавіна, А.І. Дзянікіна, А.А. Брусілава, П.М. Мілюкова, А.Ф. Керанскага, якія даюць нам уяўленне аб атмасферы таго часу, настроях розных груп насельніцтва, іх адносінах да вайны і палітыкі [11–19].

Гістарыяграфія Першай сусветнай вайны 20-х гг. XX ст. адлюстроўвае ўсю супярэчлівасць развіцця савецкага грамадства ў гэты перыяд. Так, для першай паловы 1920-х гг. характэрнай з'явай была адносная разнастайнасць падыходаў, плюралізму думак у ацэнцы падзей мінулай вайны. Разнастайнымі можна назваць і крыніцы, якія выкарыстоўвалі аўтары [20–24].

Значныя змены ў гістарыяграфіі Першай сусветнай вайны адбыліся ў канцы 1920-х гг. Яны, у першую чаргу, былі звязаны з усталяваннем культа асобы Сталіна і фарміраваннем ахоўнай ідэалогіі ўлады партыі бальшавікоў. Савецкія гісторыкі перыяду канца 20-х – першай паловы 50-х гг. XX ст. маглі працаваць толькі ў межах жорсткіх догмаў класавага падыходу, забароны на творчую самастойнасць пры вывучэнні спрэчных пытанняў гісторыі сусветнай вайны. На першае месца ў гэты час выйшла вывучэнне дзейнасці партыіі бальшавікоў у гады вайны [25–26]. Усё гэта разам з закрытасцю многіх важных архіваў, ідэалагічнай заданасцю ацэнак мінулага пазбавіла гістарычную навуку магчымасці ўдасканальваць працэс даследавання і абапірацца на аб'ектыўную базу крыніц.

Падзеі 1939– 1945 гг. надоўга адсунулі на задні план тэматыку, якая была звязана з Першай сусветнай вайной. Значных прац па гісторыі папярэдняй сусветнай вайны ў гэты час не з'явілася.

РЕПОЗИТОРИЙ БГПУ

Якасныя зрухі ў вывучэнні ўсяго комплексу праблем гісторыі падзей 1914–1918 гг. адбыліся ў другой палове 50-х гг. XX ст., пасля XX з'езда КПСС. Пачынаючы з сярэдзіны 50-х і да сярэдзіны 80-х гг. наглядалася пашырэнне колькасці выкарыстоўваемых крыніц, павысілася аб'ектыўнасць даследаванняў, былі зроблены навыя высновы і абагульненні [29–39]. Айчынныя гісторыкі дэталёва асвятлялі становішча асноўных галін народнай гаспадаркі і рабілі выснову аб тым, што ў параўнанні з саюзнікамі Расійская імперыя адставала па многіх паказчыках. Асабліва гэта праявілася ў недастатковай развітасці шляхоў зносін царскай Расіі напярэдадні і ў час вайны. Цэнтральнай тэмай савецкай гістарыяграфіі па-ранейшаму заставалася далейшая распрацоўка гісторыі партыйнай арганізацыі, праца бальшавікоў па прыцягненні на свой бок салдацкіх мас, матросаў, дэмакратычных слаёў інтэлігенцыі, рабочых і сялянства. Далейшае развіццё атрымалі даследаванні рэвалюцыйнай тэматыкі і ўзаемасувязі вайны і рэвалюцыі, крытыка буржуазнай, заходняй, немарксісцкай гістарыяграфіі Першай сусветнай вайны. Але ўжо ў гэты час побач з некрытычным асмысленнем ролі партыі бальшавікоў у падзеях 1914–1918 гг. з'явіліся першыя спробы пастаноўкі пытання аб альтэрнатыўнасці развіцця гістарычнага працэсу.

Новы імпульс у развіцці гістарыяграфіі гісторыі Першай сусветнай вайны быў нададзены падзеямі глабальнага характару апошніх пятнаццаці гадоў XX ст. Для гэтага перыяду характэрны: пашырэнне кола гістарычных крыніц, зняцце палітычных, ідэалагічных догмаў і забароны на вывучэнне розных эпізодаў гісторыі, развіццё супрацоўніцтва айчынных і замежных спецыялістаў [40–46]. Разам з тым канец 1980-х – першая палова 90-х былі адзначаны ажыўленнем грамадскай цікавасці да нашага мінулага, што прыводзіла часам да таго, што гісторыя з'яўлялася сродкам палітычнай барацьбы і аб'ектам новай міфалагізацыі. Акрамя пазітыўных зрухаў у гістарычнай навуцы ў гэты час праявілася кан'юнктуршчына, дылетантызм, новая дагматызацыя.

Пачатак трэцяга тысячагоддзя азнаменаваўся з'яўленнем у гістарыяграфіі гісторыі Першай сусветнай вайны вялікай колькасці разнастайных па сваім змесце прац. У гэты час выйшлі ў свет творы, у якіх даследчыкі распрацоўвалі раней маладаследаваныя старонкі падзей 1914–1918 гг. [47–49].

Вывучэнню праблем гістарыяграфіі гісторыі Першай сусветнай вайны прысвечана дысертацыйнае даследаванне М.А. Шубіна «Россия в первой мировой войне. Историография проблемы (1914–2000)». У ім аўтар дае крытычны аналіз савецкай і постсавецкай гістарычнай школы, падрабязна асвятляе накірункі ў даследаванні дадзенай праблематыкі рускіх эмігрантаў [50].

У апошні час цікавасць да названай тэмы толькі павялічваецца. З'явіўся шэраг грунтоўных даследаванняў, сярод якіх неабходна вылучыць працы М.М. Смальянінава «Морально-боевое состояние российских войск Западного фронта в 1917 году», Д.А. Мігуна «Политика Германии в отношении Беларуси (1914–1922 гг.)».

РЕПОЗИТОРИЙ БГПУ

Для гэтых работ характэрны больш узважаны і спакойны падыход да названа праблематыкі, што выгадна адрознівае іх ад твораў савецкага часу і 1990-х гг.

Літаратура

1. Козенко, Б.Д. Отечественная историография Первой мировой войны / Б.Д. Козенко // Нова и новейшая история. – М., 2001, № 3. – С. 144–150.
2. Фокин, С.В. Колониальная политика Германии в 1871 – 1941 / С.В. Фокин. – М.: Просвеще ние, 2004. – 658 с.
3. Фокин, С.В. Эволюция германо-российских отношений в период с февраля 1917 г. по ноябр 1918 г. / С.В. Фокин. – Владимир, 2006. – 330 с.
4. Пуховская, Е.Ю. Колониальная идея в кайзеровской Германии: замыслы и воплощение Е.Ю. Пуховская. – Иркутск. – 2001. – 340 с.
5. Мигун, Д.А. Политика Германии в отношении Беларуси (1914–1922 гг.) / Д.А. Мигун. – Минск Изд-во БГУ. – 2001. – 288 с.
6. Смольянинов, М.М. Морально-боевое состояние российских войск Западного фронта в 1917 году / М.М. Смольянинов. – Минск: Белорусская наука, 2008. – 259 с.
7. Покровский, М.Н. Царская Россия и война / М.Н. Покровский. – М., 1924. – 490 с.
8. Тарле, Е.В. Германская ориентация // Былое / Е.В. Тарле. – М., 1922. – С. 21–33.
9. Павлович, М.П. Мировая война 1914–1918 гг. и грядущие войны / М.П. Павлович. – Л., 1925. – 356 с.
10. Зайончковский, А.М. Мировая война 1914 – 1918 гг. / А.М. Зайончковский. – М., 1924. – 786 с.
11. Данилов, Ю.Н. Россия в мировой войне, 1914 – 1918 гг. / Ю.Н. Данилов.– Берлин, 1924. – 644 с.
12. Головин, Н.Н. Военные усилия России в мировой войне / Н.Н. Головин. – Париж, 1939. – 230 с.
13. Керсновский, А. Качества военного человека. Философия войны / А. Керсновский. – Белград, 1939. – 478 с.
14. Колесников, Н. О стратегии духа и прежних ошибках / Н. Колесников // Армия и флот. – 1932. – № 7. – С. 54–92.
15. Верховский, А. Россия на Голгофе. Дневник / А. Верховский. – Пг., 1918.
16. Деникин, А.И. Путь русского офицера / А.И. Деникин. – М.: Феникс. – 1991. – 386 с.
17. Брусилов, А.А. Мои воспоминания / А.А. Брусилов. – М., 1963. – 290 с.
18. Милюков, П.Н. Воспоминания / П.Н. Милюков. – М., 1991. – 834 с.
19. Керенский, А.Ф. Россия на историческом повороте / А.Ф. Керенский.– М., 1993. – 682 с.
20. Стратегические и тактические уроки войны 1914–1918 гг. – М.-Л., 1928. – 458 с.
21. Данилов, Н.А. Экономика и подготовка к войне. Очерки по истории подготовки к войне / Н.А. Данилов. – М.- Л., 1926. – 189 с.
22. Сидоров, А.Л. Влияние войны на экономику России / А.Л. Сидоров // Очерки по истории Октябрьской революции. – Т. 1. – М.-Л., 1927.
23. Барсуков, Е.З. Подготовка России к войне в артиллерийском отношении. / Е.З. Барсуков.– М.-Л., 1926. – 328 с.
24. Маниковский, А.А. Боевое снабжение русской армии в войну 1914–1918 гг. / А.А. Маниковский. – М., 1923. – 410 с.
25. Покровский, М.Н. Империалистическая война / М.Н. Покровский. – М., 1934. – 920 с.
26. Полетика, Н.П. Подготовка империалистической войны 1914 – 1918 гг. / Н.П. Полетика. – М., 1934. – 743 с.
27. История гражданской войны в СССР. 1917 – 1922. – М., 1935. – 1279 с.
28. Гапоненко, Л.С. Солдатские массы Западного фронта в борьбе за власть Советов / Л.С. Гапоненко. – М., 1953. – 398 с.

РЕПОЗИТОРИЙ БГПУ

Вержховский, Д.В. Первая мировая война 1914–1918 гг. / Д.В. Вержховский. – М., 1954. – 276 с.

Минц, И.И. История Великого Октября / И.И. Минц. – М., 1973. – 740 с.

Ульянов, Н.И. Роковые войны России / М.И. Ульянов // Скрипты. – Анн Арбор, 1981. – С. 317–342 с.

Шигалин, Г.И. Военная экономика в первую мировую войну / Г.И. Шигалин. – М., 1956. – 117 с.

Сидоров, А.Л. Экономические и социальные проблемы первой мировой войны / А.Л. Сидоров, В.И. Бовыкин, П.В. Волобуев // Первая мировая война 1914 – 1918 гг. – М., 1968. – С. 12–22.

Лаверычев, В.Я. Царизм и рабочий вопрос в России (1861 – 1917 гг.) / В.Я. Лаверычев. – М., 1972. – 451 с.

Васюков, В.С. К вопросу о сепаратном мире накануне Февральской революции / В.С. Васюков // Исторические записки. Т. 1. М., 1982. – 250 с.

Грунт, А.Я. Россия в эпоху империализма. 1907–1917 гг. / А.Я. Грунт, Ф.Н. Фирстов. – М., 1960. – 172 с.

Гаврилов, Л.М. Истощение людских резервов русской армии в 1917 г. / Л.М. Гаврилов, В.В. Кутузов. – М., 1968 – 292 с.

Мальков, А.А. Работа большевиков среди военнопленных русской армии / А.А. Мальков. – Казань, 1971. – 372 с.

Ростунов, И.И. Генерал Брусилов / И.И. Ростунов. – М., 1964. – 382 с.

Сенявская, Е.С. Челов. на войне: опыт историко-психологического исследования. Характер российского комбатанта / Е.С. Сенявская // Отечественная история. –1995. – № 3. – С. 34–41.

Кудинова, Н.Г. Отечественная историография революции 1917 года в России (1917–1995) / Н.Г. Кудинова. – Хабаровск: Юнит. – 1998. – 200 с.

Смольянинов, М.М. Революционное сознание солдат Западного фронта в феврале – октябре 1917 г. / М.М. Смольянинов; под ред. И.М. Игнатенко. – Минск: Навука і тэхніка. – 1991. – 267с.

Урланис, Б.Ц. История военных потерь: Войны и народонаселение Европы: Людские потери вооруженных сил европейских стран в войнах XVII–XX вв. (истор.-стат. исследование.) / Б.Ц. Урланис. – СПб.: Полигон. – 1994. – 454 с.

Семенова, Е.Г. Новейшая литература по истории деятельности партии большевиков в годы Первой мировой войны и Февральской революции (Вопросы историографии) / Е.Г. Семенова. – М., 1985. – 520 с.

Виноградов, В.Н. Еще раз о новых подходах к истории Первой мировой / В.Н. Виноградов // Новая и новейшая история. – 1995. – № 5. – С.112–123.

Маслов, Н.Н. Идеология сталинизма: история утверждения и сущность / Н.Н. Маслов. – М.: Молодая Гвардия, 1990. – 440 с.

Яцков, И.Б. Российско-германские экономические и политические отношения: уроки XX ст. / И.Б. Яцков. – СПб.: Изд.-во ЛГУ, 2006. – 197 с.

Чертищев, А.В. Политические партии России и массовое политическое сознание действующей русской армии в годы Первой мировой войны (июль 1914 – март 1918 гг.) / А.В. Чертищев. – М.: Изд-во Военно-воздуш. инжен. академ. им. Н.Е. Жуковского, 2007. – 270 с.

Степанов, А.И. Россия в годы Первой мировой войны: изменение власти и геополитического статуса / А.И. Степанов. – М.: Юнити-Дана, 2000. – 394 с.

Шубин, Н.А. Россия в первой мировой войне. Историография проблемы (1914–2000) / Н.А. Шубин. – М.: Просвещение, 2001. – 232 с.

РЕПОЗИТОРИЙ ГГУ